

Bogusława Bednarczyk

WPROWADZENIE: OCHRONA PRAW CZŁOWIEKA W POLITYCE I PRAWIE RADY EUROPY I UNII EUROPEJSKIEJ 1953–2013

Na prawa człowieka można patrzeć z perspektywy miejsca i roli związanej z nimi problematyki, jaką odgrywają one w stosunkach międzynarodowych. Obecnie stanowią one nieodłączną część ładu międzynarodowego, nawet jeśli nie są normą obowiązującym we wszystkich państwach. Nieustannie trwają dyskusje na temat budowy i tworzenia zarówno ram prawnych, jak i praktyki politycznej związanej z prawami człowieka. Są one bowiem elementem dynamicznym, stale rozwijającym się i zmieniającym, nie zaś powszechnie obowiązującym standardem. Z takiej właśnie perspektywy widzą prawa człowieka, ich rozwój i kształtowanie się autorki niniejszej publikacji.

Gwarancją skutecznej ochrony praw człowieka na poziomie światowym i regionalnym powinno być skoordynowanie działalności wielu podmiotów oraz szeroki wachlarz inicjatyw i mechanizmów na szczeblu narodowym i międzynarodowym. Aby to osiągnąć potrzebne są zarówno możliwości, jak i wola polityczna zaangażowanych instytucji i organizacji. Europejski system regionalny rozwijał się w trzech nurtach: w ramach Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Rady Europy oraz Wspólnot Europejskich.

Kiedy w latach 50. XX w. powstawały Wspólnoty Europejskie prawo pierwotne nie formułowało katalogu uprawnień jednostki. Zajmowało się przede wszystkim zagadnieniami gospodarczymi i administracyjnymi, a jedyne uregulowania dotyczące tzw. społecznego wymiaru wspólnego rynku dotyczyły czterech podstawowych swobód: przepływu towarów, usług, osób i kapitału. Jedną

z głównych przyczyn takiego stanu było niewątpliwie uznanie przez państwa członkowskie, że za działania z dziedziny ochrony praw człowieka odpowiedzialna jest Rada Europy. Nie widziano zatem potrzeby powielania standardów zawartych w podstawowym akcie międzynarodowym regulującym problematykę ochrony praw i wolności człowieka – Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, uchwalonej przez Radę Europy w 1950 r. Konwencja obowiązująca od 1953 r. stała się załącznikiem regionalnego systemu gwarancji praw podstawowych w demokratycznych społecznościach Europy, określając standardy praw ludzkich, które należy traktować jako fundament europejskiego porządku prawnego. Funkcjonujący od 1959 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka stał się instytucjonalnym gwarantem prawa, przysługującym każdemu obywatelowi państwa należącego do Rady Europy do dochodzenia roszczeń wynikających z naruszenia praw gwarantowanych przez konwencję. Prawidłowe funkcjonowanie Trybunału przez ponad 50 lat dowiodło słuszności przyjętej zasady odrębnego systemu regionalnego w Europie.

Rada Europy odgrywa szczególnie ważną rolę w nadzorowaniu przestrzegania praw człowieka, rządów prawa i demokracji w Europie i to właśnie 60. rocznica wejścia w życie konwencji zainspirowała do pojęcia prac nad tematami związanym z europejskim systemem praw człowieka w szerokim kontekście. Ekonomiści, specjaliści od stosunków międzynarodowych, prawnicy i politolodzy podjęli się trudnego wyzwania zreferowania kwestii z pozoru tylko odległych, ale posiadających wspólny mianownik, którym jest proces ewolucji i przemian europejskiego systemu praw człowieka od czasu wejścia w życie Konwencji.

Prezentowany numer „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” ma ukazać wielowątkowość i złożoność uwarunkowań, jakie stoją przez Radą Europy i Unią Europejską w obliczu wyzwań natury ekonomicznej, społecznej i politycznej, ale zarazem wskazują na charakter i skalę problemów, z którymi boryka się współczesna Europa, aby rzetelnie i skutecznie chronić praw swoich mieszkańców. Intencją autorów jest ukazanie dokonanych zmian i aktualnych przeobrażeń zachodzących w europejskim systemie ochrony praw człowieka w różnych dziedzinach. Tak postawiony problem badawczy wpisuje się w trwającą dyskusję o roli i funkcji regionalnego modelu ochrony praw jednostki i grupy w demokratycznym społeczeństwie.

Tematyka publikowanych niżej tekstów jest dość zróżnicowana. Wiąże się to z różnorodnymi zainteresowaniami naukowymi autorów oraz z wielowątkowością tematu politycznych, społecznych, ekonomicznych i prawnych aspektów ochrony praw człowieka. Obszar badawczy autorów nie koncentruje się wyłącznie na rozważaniach związanych z okrągłą rocznicą wejścia w życie Konwencji. Z uwagi na to, że Europa zawsze była projektem politycznym, a celem integracji gospodarczej nie było wyłącznie zniesienie barier handlowych, ale także stworzenie pokoju, dobrobytu i demokracji, autorzy odnieśli się także do szerokiej gamy zagadnień rzutujących na współczesny model integracji europejskiej.

Autorzy reprezentujący różne środowiska, zarówno akademickie, jak i pozaakademickie, w swoich refleksjach oscylowali wokół takich zagadnień, jak: swoboda przepływu osób w UE w kontekście wolności migracyjnej; ochrona praw ofiar przestępstw w świetle dyrektywy 2012/29 UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw; ochrona praw człowieka w UE w aspekcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w oparciu o rezolucję Parlamentu Europejskiego z 2013 r.; standardy antydyskryminacyjne Rady Europy ukształtowane w procesie ewolucji pola działania tej organizacji; stosowanie EKPC przez organy władzy publicznej Republiki Federalnej Niemiec; analiza prawa do wolności w świetle orzeczeń ETPC dotyczących ukraińskich polityków, przeciwko którym wszczęto postępowania karne; polityka zagraniczna Francji w zakresie promocji praw człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem prezydentury Nicolasa Sarkozy'ego; refleksje nad prawami człowieka, jako fundamentem aksjologicznym UE.

Podjmując się zadania przedstawienia praw człowieka łatwo można popaść w pułapkę ogólników i mało precyzyjnych sformułowań. Uniknęli tego autorzy prac sięgając do wybranych zagadnień, które jako całość prezentują ewolucję przemian w ochronie praw politycznych, ekonomicznych i społecznych. Dokonując wyboru tematów do bieżącej publikacji, redakcja starała się, aby zeszyt ujmował problematykę ochrony praw człowieka w Europie w okresie 60 lat w sposób wieloaspektowy i multidyscyplinarny.

Konkludując należy podkreślić, że niemożliwe jest ogarnięcie całokształtu problematyki praw człowieka w stosunkach międzynarodowych. Problem nie tkwi bynajmniej w ograniczonym czasie wypowiedzi czy objętości publikacji. Rzecz w tym, że prawa człowieka, ich rozwój, promocja i międzynarodowa ochrona, przestają być jedną z dziedzin prawa międzynarodowego czy elementami życia międzynarodowego. Prawa człowieka rozprzestrzeniły się i wniknęły w całość tkanki stosunków międzynarodowych, w jej różne aspekty czy wymiary.

Niniejszy numer „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” powstał dzięki współpracy naukowców i doktorantów Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego oraz badaczy od wielu lat współpracujących z uczelnią. Tom zamykają recenzje najnowszych pozycji książkowych, tematycznie związanych ze współczesnymi stosunkami międzynarodowymi oraz sprawozdania z najważniejszych konferencji naukowych, w których uczestniczyli pracownicy uczelni w 2012 i 2013 r.

Czekamy na wszelkie uwagi i opinie. Zapraszamy do współpracy.